

СТИМУЛЮВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В ДЕРЖАВНИХ ПРОГРАМАХ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В 2013 – 2014 рр.

МАТЮШЕНКО І. Ю.

УДК 338.45+330.341

Матюшенко І. Ю. Стимулювання технологічного розвитку України в державних програмах економічного розвитку в 2013 – 2014 рр.

Розглянуто основні причини та можливі шляхи покращення платіжного балансу України. Проведено аналіз заходів Державної програми економічного розвитку України в 2013 – 2014 рр., спрямованих на підвищення конкурентоспроможності та покращення інвестиційного клімату. Надано оцінку заходів, спрямованих на активізацію фінансування економічного розвитку, а саме: забезпечення оптимального рівня інфляції; забезпечення дедоларизації та детінізації економіки; збалансування держбюджету та забезпечення загальної фінансової стабільності економіки; забезпечення заходів із відновлення кредитування. Систематизовано пропозиції щодо вдосконалення податкової політики з метою покращення інвестиційного клімату. Проведено аналіз заходів державної програми з розвитку конкретних галузей економіки. Виділено заходи зі стимулювання високотехнологічних галузей у рамках підтримки національного товаровиробника і реалізації політики імпортозаміщення. Надано рекомендації щодо включення в Державну програму необхідних заходів зі збереження і розвитку реальних високотехнологічних галузей в Україні.

Ключові слова: державна програма, стимулювання економічного розвитку, платіжний баланс, конкурентоспроможність економіки, інвестиційний клімат; підтримка національного товаровиробника, політика імпортозаміщення, розвиток високотехнологічних секторів.

Табл.: 2. Бібл.: 24.

Матюшенко Ігор Юрійович – кандидат технічних наук, доцент, професор кафедри міжнародних економічних відносин, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (пл. Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: igormatyushenko@mail.ru

УДК 338.45+330.341

Матюшенко И. Ю. Стимулирование технологического развития Украины в государственных программах экономического развития в 2013 – 2014 гг.

Рассмотрены основные причины и возможные пути улучшения платежного баланса Украины. Проведен анализ мероприятий Государственной программы экономического развития Украины в 2013 – 2014 гг., направленных на повышение конкурентоспособности и улучшение инвестиционного климата. Дана оценка мероприятий, направленных на активизацию финансирования экономического развития, а именно: обеспечение оптимального уровня инфляции, обеспечение дедолларизации и детенизации экономики; сбалансирование госбюджета и обеспечение общей финансовой стабильности экономики, обеспечение мер по возобновлению кредитования. Систематизированы предложения по совершенствованию налоговой политики с целью улучшения инвестиционного климата. Проведен анализ мероприятий государственной программы по развитию конкретных отраслей экономики. Выделены меры по стимулированию высокотехнологических отраслей в рамках поддержки национального товаропроизводителя и реализации политики импортозамещения. Приведены рекомендации по включению в Государственную программу необходимых мероприятий по сохранению и развитию реальных высокотехнологических отраслей в Украине.

Ключевые слова: государственная программа, стимулирование экономического развития, платежный баланс, конкурентоспособность экономики, инвестиционный климат, поддержка национального товаропроизводителя, политика импортозамещения, развитие высокотехнологических секторов.

Табл.: 2. Библ.: 24.

Матюшенко Игорь Юрьевич – кандидат технических наук, доцент, профессор кафедры международных экономических отношений, Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина (пл. Свободы, 4, Харьков, 61022, Украина)

E-mail: igormatyushenko@mail.ru

UDC 338.45+330.341

Matyushenko I. Yu. Stimulation of Technological Development of Ukraine in State Programmes of Economic Development in 2013 – 2014 Years

The article considers main reasons and possible ways of improvement of the balance of payments of Ukraine. It conducts analysis of measures of the State Programme of Economic Development of Ukraine in 2013 – 2014, directed at increase of competitiveness and improvement of the investment climate. It gives an assessment of measures directed at activation of financing of economic development, namely: ensuring an optimal level of inflation, ensuring de-dollarisation and de-shadowing of economy; balancing the state budget and ensuring general financial stability of economy, and providing measures on restart of crediting. It systemises proposals on perfection of the tax policy with the aim to improve the investment climate. It provides an analysis of measures of the state programme on development of individual branches of economy. It specifies measures on stimulation of high technology branches within the framework of support of the national manufacturer and realisation of policy of import replacement. It provides recommendations on inclusion of necessary measures on preservation and development of real high technology branches in Ukraine into the State Programme.

Key words: state programme, stimulation of economic development, balance of payments, competitiveness of economy, investment climate, support of national manufacturers, import replacement policy, development of high technology sectors.

Tabl.: 2. Bibl.: 24.

Matyushenko Igor Y. – Candidate of Sciences (Engineering), Associate Professor, Professor, Department of International Economic Relations, V. N. Karazin Kharkiv National University (pl. Svobody, 4, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: igormatyushenko@mail.ru

У рамках системних реформ в Україні, розпочатих у 2010 р., Президент України В. Янукович зробив акцент на двох головних проблемах: неефективність та популізм влади, яка не спроможна реагувати на світові виклики; відсутність проведення системних реформ, кардинальних змін у житті суспільства. Виходячи з цього, визначено такі першочергові цілі розвитку України:

заможне суспільство; конкурентоспроможна економіка; ефективна держава [1, 2]. Для досягнення цих ключових цілей обґрунтовані такі пріоритетні напрями: підвищення стандартів життя; сталий економічний розвиток; поліпшення бізнес-клімату та залучення інвестицій; модернізація інфраструктури та базових секторів; підвищення ефективності державного управління.

На розширеному засіданні (за участі Президента України) Кабінету Міністрів України 27.02.2013 р. було попередньо схвалено, а наприкінці березня затверджено «*Державну програму активізації економіки на 2013 – 2014 рр.*» (Держпрограму) [3 – 7]. У Держпрограмі відмічається, що на початок 2013 р. у структурі кінцевого споживання домогосподарств частка імпоротної машинобудівної продукції складає 99,2% (для порівняння, у 2008 р. – 48,1%). Тобто населення практично повністю перейшло на імпортні легковіки, побутові прилади та техніку. Відповідно, підвищуючи соціальні стандарти і стимулюючи попит, держава посередньо підтримує не національного виробника, а імпортера.

Така ситуація підтверджується й станом платіжного балансу України за 2012 р.: від'ємне сальдо погрожує як економіці в цілому, так і стабільності гривні зокрема. У 2012 р. сукупний дефіцит збільшився на 70% – 4,18 млрд дол., що стало максимальним значенням з 2009 р. Фахівці вважають, що [7]:

- ✦ *погіршення* пов'язано, по-перше, зі зростанням дефіциту поточного рахунку (збільшився за 2012 р. на 41,2% – до 14,4 млрд дол., тобто до 8% ВВП у порівнянні з 6,2% ВВП у 2011 р.); по-друге, з фактично незмінними показниками щорічного експорту товарів (склав 69,8 млрд дол., що тільки на 0,5% більше 2011 р.) на тлі стійкого зростання імпорту (виріс на 5,3% – до 90,2 млрд дол.);
- ✦ *покращення* відбулося тільки за рахунком операцій з капіталом і фінансових операцій, який у 2012 р. збільшився до 10,2 млрд проти 7,8 млрд дол. у 2011 р. Але це було досягнуто в основному за рахунок нових запозичень під державні гарантії, зростанню прямих іноземних інвестицій (їх приплив за 2012 р. склав 6,01 млрд дол., або на 7,1% гірше за показники 2011 р. А з урахуванням відтоку капіталу чистий приріст іноземних інвестицій склав 4,13 млрд дол. або 4% ВВП).

Дефіцит поточного рахунку, як вказують спеціалісти, в Україні – один з найбільш високих у світі. А на тлі необхідності повернення у 2013 р. зовнішніх боргів (практично 6 млрд дол.) і збереження такого високого дефіциту виникає серйозна загроза стабільності гривні. Сьогодні існують декілька відомих шляхів *покриття дефіциту платіжного балансу* – за рахунок [7]:

- ✦ *золотовалютних запасів.*

Але їх обсяги за результатами 2012 р. знизилися на 22,6% – до 24,6 млрд дол., що не дозволяє стабілізувати баланс;

- ✦ *притоку іноземних інвестицій.*

Але у 2012 р. вперше спостерігався реальний відтік капіталу, при цьому не в офшори. Це відбувається внаслідок відходу іноземних банків і компаній, які не вдоволені політичним і економічним кліматом, податковим тиском [8]. Зокрема, на початку 2013 р. рішення залишити український ринок або мінімізувати свою присутність прийняли відразу кілька європейських банків – німецький Commerzbank, австрійські Erstebank і Volksbank, шведські SEB і Swedbank, голландський ING,

французький Societe Generale та інші. У той самий час, про намір залишитися і розширити свою присутність вказали італійська група UniCredit, австрійська Raiffasen Bank International, французький BNP Paribas і грецький Universal Bank, які стратегічно вбачають в економіці України потенціал 4% зростання ВВП на найближчі чотири роки, що при маржі в 6-7% робить український ринок потенційно одним із найбільш привабливих у Центральній і Східній Європі [9]. Тобто скорочення частки іноземного капіталу в українській банківській системі відбувається, перш за все, за рахунок фінансових корпорацій, примушених латати дірки в балансах на своїх домашніх ринках, а також за рахунок невеликих банків, які приходили в Україну для швидких заробітків і не розраховували стикнутися з жорсткою конкуренцією, слабким захистом прав кредиторів і корупцією [10];

- ✦ *контрольованого послаблення національної валюти.*

Якщо й надалі уряд буде утримувати гривню в жорстких рамках при подальшому зростанні від'ємного сальдо платіжного балансу, обвал гривні може мати некерований характер і призвести до глибокої девальвації. Фахівці вважають, що найбільш ефективним способом нівелювання диспропорцій платіжного балансу залишається контрольоване послаблення національної валюти [11 – 13];

- ✦ *розробки і реалізації програми імпортозаміщення;*
- ✦ *зниження собівартості української продукції;*
- ✦ *зростання експорту сільськогосподарських товарів.*

Останні три заходи, якщо будуть розроблені та профінансовані, спрацюють тільки у середньостроковому періоді. Тому в 2013 р. Україна, як ніколи, потребує додаткового зовнішнього фінансування, наприклад, за рахунок запозичень Міжнародного валютного фонду (МВФ), які обходяться майже вдвічі дешевше, ніж запозичення на зовнішніх ринках (ставка за кредитами МВФ не перевищує 4%, у той час, як, наприклад, розміщення українських єврооблігацій у 2012 р. обійшлося у 9,25% річних – тобто за однією з найбільш високих ставок за всю історію запозичень).

Відповідно до Меморандуму про співробітництво між МВФ і Україною, підписаному в липні 2010 р., передбачалось одержання 15,5 млрд дол. до кінця 2012 р. [11, 14, 15]. Однак після виділення двох траншів на загальну суму 3,4 млрд дол. кредитування припинилося внаслідок невиконання вимог фонду щодо підвищення тарифів на газ і опалення до ринкового рівня, а також внаслідок відсутності кроків НБУ з лібералізації курсової політики. Найбільш радикальне і ефективне рішення вказаної проблеми – це досягнення домовленості з Росією щодо зниження ціни на газ. У той самий час Росія стоїть на своєму – без радикальних геополітичних змін газовий контракт 2009 р. переписуватись не буде.

У цій ситуації на Державну програму активізації економіки на 2013 – 2014 рр. уряд України покладає великі надії і передбачає, що сума, необхідна для її реалізації складе 377,8 млрд грн., з яких безпосередньо

з державного бюджету передбачається виділити 22,9 млрд грн, з місцевих бюджетів – 8,7 млрд грн, з інших джерел, у тому числі кошти, залучені під державні гарантії, повинно бути забезпечено 165,4 млрд грн, а з інших різних джерел – ще 161,29 млрд. грн [3].

За структурою основна частина Держпрограми складається з п'яти розділів, а саме: підвищення конкурентоспроможності економіки і покращення інвестиційного клімату; підтримка національного товаровиробника і реалізація політики імпортозаміщення; розвиток високотехнологічних перспективних секторів; структурні реформи в стратегічних секторах; збільшення обсягів експорту українських товарів і послуг.

У першому розділі Держпрограми, присвяченому конкурентоспроможності та інвестиційному клімату, наведено перелік цілей і завдань, із доцільністю досягнення яких здебільшого складно сперечатися. Йдеться про втримання інфляції в межах 5-6%, а дефіциту держбюджету – у межах 3,2% ВВП, про зниження адміністративних бар'єрів для розвитку підприємництва, зменшення втручання контролюючих органів у господарську діяльність, припинення спроб прихованого виведення капіталу за кордон і т. ін.

По суті, перелік заходів, спрямованих на активізацію фінансування економічного розвитку, у Держпрограмі можна звести до чотирьох пунктів, а саме: забезпечення певного оптимального для розвитку економіки рівня інфляції; забезпечення дедоларизації та детінізації економіки; збалансування держбюджету та забезпечення загальної фінансової стабільності економіки; забезпечення заходів із відновлення кредитування.

З метою *зниження доларизації економіки* Держпрограмою передбачено, що до кінця 2013 р. уряд і Національний банк України повинні забезпечити створення механізму *обов'язкових розрахунків в національній валюті для іноземних інвесторів*, який буде застосовано до інвестиційних операцій, що включають як прямі (капітальне будівництво, купівля підприємств), так і портфельні інвестиції (купівля часток, акцій, облігацій), які проводяться нерезидентами, зареєстрованими за межами України і які не мають у ній філій і представництв [4]. У той самий час, на думку фахівців, в Україні й так достатньо жорстко регулювання грошових розрахунків: більшість з них ведеться в національній валюті, а у випадку трансакцій в іноземній валюті контрагент, що одержав виручку від нерезидента, зобов'язаний продати її на міжбанківському ринку (обов'язковий продаж 50% валютної виручки відновлений з листопаду 2012 р.). Така ініціатива навряд чи суттєво вплине на рівень доларизації економіки, оскільки «дочірні» підприємства і представництва іноземних компаній між собою практично не торгують, а юридичних і фізичних осіб-резидентів закон давно зобов'язує працювати у гривні. Але вказана норма підтверджує наміри уряду щодо лібералізації валютного режиму в Україні і готовності перейти до плаваючого режиму обмінного курсу.

Сьогодні серед відомих шляхів *покриття дефіциту платіжного балансу* для України найбільш доступним і ефективним способом залишається *контролюва-*

не послаблення національної валюти. Але НБУ вважає за доцільне опускати гривню поступово, і тому в Держбюджеті 2013 р. закладено курс 8,4 грн/дол. [11 – 13]. Хоча це й викликає намагання ввести податок на операції з валютою або обов'язковий стовідсотковий продаж валюти експортерам у п'ятиденний термін [11].

Крім того, український уряд ініціював внесення *дедалі нових змін до законодавства, які мали б стимулювати процеси детінізації економіки*. На початку 2013 р. урядом було підготовлено і передано на розгляд Верховної Ради законопроекти щодо трансфертного ціноутворення, щодо запровадження касових апаратів для фізосіб – платників єдиного податку при продажу товарів іноземного виробництва, щодо загального декларування доходів громадян.

Згідно з розрахунками спеціалістів Світового банку, які було зроблено для 162 країн світу, сьогодні у «тіні» функціонує від 9% до 18% світової економіки, а частка тіньової економіки в Україні є найвищою в Європі – 46,8% від офіційного ВВП. Разом з Україною до трійки європейських лідерів за рівнем тінізації входять Білорусь (43,3%) і Молдова (44,3%), тоді як Росія посідає четверте місце (40,6%). У розвинених країнах, за оцінками експертів Світового банку, цей показник становить 10 – 15% (у Німеччині – 12%, США – 8-9% тощо) [16].

З 2003 по 2011 рр. частка «тіні» у середньому по ЄС зменшилася з 22,3% до 19,2% ВВП. На цей процес вплинула криза 2008 – 2009 рр., коли навіть законослухняний бізнес в Європі почав тимчасово ухилятися від сплати податків, активніше використовувати офшорні юрисдикції тощо. Уже після кризи влада європейських держав в умовах зростаючого дефіциту держбюджету стала ще більшу увагу приділяти боротьбі з «економічною тінню» з тим, щоб збільшити податкові надходження. Кожного року бюджет ЄС недоотримує приблизно 1 трлн євро (за загального ВВП у 12,6 трлн євро) у результаті фінансових махінацій та ухиляння від сплати податків.

Сьогодні задекларовані зміни і низка вже реалізованих детінізаційних заходів в Україні (зниження ставки податку на прибуток; зменшення ставки ПДВ з 2014 р., запровадження автоматичної системи відшкодування ПДВ, лібералізація системи митного контролю з ухваленням Митного кодексу, зниження податкового навантаження на фонд оплати праці тощо) зможуть дати відчутний ефект щонайменше тільки в середньостроковій перспективі, оскільки процес трансформації суспільної свідомості та зміна особливостей функціонування соціальних інститутів відбувається дуже поступово.

Найбільш дієвими заходами, які можуть принести результат у короткостроковій перспективі, є збільшення обсягів безготівкових розрахунків, встановлення лімітів на готівкові розрахунки, поступове та поетапне запровадження касових апаратів. Проте без боротьби з корупцією, зменшення фіскального й адміністративного тиску на бізнес, радикального спрощення адміністрування податків, обмеження втручання контролюючих і перевіряючих органів у господарську діяльність суб'єктів підприємництва, здійснення якісної дерегуляції детінізаційні заходи (зокрема, зменшення

податків) не матимуть жодного стимулюючого ефекту. Перелік податкових ініціатив, які розглядалися під час обговорення Держпрограми, наведено в *табл. 1*.

2) *друга* – це ініціативи в основному фіскального характеру, які «били» по інтересах бізнесу, причому як легального, так і тіншового. Це перш за все, ревізія

Таблиця 1

Основні пропозиції щодо вдосконалення податкової політики в рамках Державної програми активізації економіки на 2013 – 2014 рр. [17 – 22]

№ з/п	Захід	Очікуваний результат	Ризики	Очікуване збільшення бюджетних надходжень, млрд грн/рік
1	Удосконалення сплати єдиного соціального внеску, зниження ставки ЄСВ	Детінізація зарплат; розширення можливостей роботодавців з інвестування коштів у виробництво	Зростання дефіциту Пенсійного фонду	Виведення з тіні об'єктів оподаткування на суму більше 100,0
2	Розширення прогресивної мережі оподаткування доходів фізичних осіб	Підтримка соціальної справедливості; введення прогресивної шкали оподаткування персональних доходів	Порушення балансу місцевих бюджетів	
3	Загальне декларування податків	Підвищення мотивації громадян з контролю над державними фінансами; сприяння детінізації економіки	Соціальна невдоволеність; значні адміністративні видатки податкової інспекції	14,0 – 16,0
4	Ревізія системи податкових пільг	Ліквідація конкурентних переваг учасників ринку, які користуються необґрунтованими податковими перевагами	Підвищення цін на окремі групи товарів; втрата конкурентних позицій окремих галузей на міжнародних ринках	15,0 – 20,0
6	Трансфертне ціноутворення	Підтримка бюджету, зближення податкової системи України з найкращими світовими практиками	Часткова переорієнтація ФПГ на ринки з менш цивілізованим податковим законодавством	0,5 – 1,0
7	Підвищення імпортного (ввізного) мита	Підтримка вітчизняних товаровиробників, платіжного балансу, національної грошової одиниці	Погіршення відносин з членами СОТ, які можуть застосувати симетричні заходи	2,43
8	Оподаткування операцій з цінними паперами	Детінізація і стимулювання розвитку організованих торгів на фондовому ринку	Зниження привабливості ринку для частини його учасників; міграція на ринки сусідніх країн	до 8,0
9	Удосконалення адміністрування акцизів на тютюн, алкоголь і нафтопродукти	Стимулювання населення до придбання більш якісної продукції; перекриття схем ухилення від оподаткування	Тінізація ринку тютюнових виробів і алкогольних напоїв; погіршення фінансового стану деяких вітчизняних НПЗ	1,7
10	Підвищення податкового навантаження і контролю за ринком імпортних авто	Підтримка вітчизняного товаровиробника; детінізація ринку	Підвищення цін на імпортні автомобілі	2,2

У попередньо затвердженому 27.02.2013 р. варіанті Держпрограми, на жаль, немає двох основних груп ініціатив, які вказані в тому числі в табл. 1, а саме [3]:

1) *перша* – це непопулярні, насамперед у соціальному контексті, ініціативи: поступове приведення тарифів природних монополій до економічно обґрунтованого рівня, чого вимагає МВФ; впровадження загальнообов'язкового декларування доходів, витрат і майнового становища фізичних осіб; встановлення 30-денного строку для дострокової видачі банком депозиту тощо;

системи податкових пільг, а також розширення кола платників збору у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на природний газ; підвищення акцизів для «автоскладальників»; розширення кола податкових агентів, які платять екологічний податок; запровадження штрафних санкцій у позабюджетній сфері в розмірі 0,5% від зарплати за несвоечасну її виплату.

Немає в програмі і анонсованих намірів, які обнадіяли було підприємців, зменшити навантаження на фонд оплати праці, а також ставки ПДФО і ПДВ. У кінцево-

проміжному підсумку більшість із спочатку досить радикальних фіскальних нововведень замінено дуже обтічними і неконкретними формулюваннями «лібералізація податкової системи шляхом комплексних змін законодавства», а також «зниження податкового навантаження, що забезпечить зниження тіньового сектора економіки». Узгоджену президентом версію фіскальних нововведень буде надалі включено в Національний план дій 2013 р., що розроблюється під його патронатом.

Щоб підвищити потенціал ініціатив влади, потрібно, аби боротьба з «тіню» супроводжувалася іншими системними реформами економічного та соціального життя (наприклад, пенсійною), в основі яких лежав би принцип довіри суспільства до того, що робить влада. Саме довіра є тим імперативом, навколо якого слід вибудовувати комунікації між владою та бізнесом. У той самий час, у системі, коли «тінь» виступає як спосіб звільнитися від корупції та тиску влади, бізнес з обережністю, а часто з острахом сприймає будь-які ініціативи щодо детінізації, оскільки досить часто вбачає в них спробу створити додаткові бар'єри для ведення підприємництва.

Частина Держпрограми, присвячена «стимулюванню інвестиційної активності суб'єктів малого підприємництва», передбачає незначні обсяги фінансування, спрямовані на пільгове кредитування цього сегмента бізнесу, – лише 200 млн грн на 2013 р. і стільки ж – на 2014 р. (при тому, що з держбюджету на відповідні цілі мають спрямувати тільки 10,3 млн грн, а решта – з «різних джерел»). Фактично ставка робиться тільки на дерегуляцію, що має стати основним стимулом розвитку малого і середнього бізнесу [3].

Відновлення кредитування реального сектора економіки Державною програмою передбачається за рахунок широкого використання *державних гарантій* для пріоритетних проектів. Щороку в державному бюджеті України закладається сума держгарантій, якими має право розпоряджатися Кабінет Міністрів, затверджуючи механізм їх розподілу. Фактично держгарантії не є «живими грошами», оскільки це – зручний механізм для прихованої емісії. Заручившись підтримкою держави як теоретично найнадійнішого кредитора, державні і приватні структури мають право залучати фінансування під різні інфраструктурні, соціальні та інші проекти [23].

Практика 1990-х років в Україні була пов'язана із залученням іноземних кредитів на основі міжурядових і міждержавних угод, які надавалися шляхом оплати контрактів на експорт з країн-кредиторів. Система кредитування за міждержавними кредитними лініями передбачала як одержання товарів безпосередньо для потреб держави, так і поставку товарів підприємствам на умовах валютної самоокупності під гарантії уряду. Значну частину вказаних кредитних ресурсів (в окремі періоди – до 90%) повертали за рахунок бюджету. Внаслідок стрімкого зростання простроченої заборгованості позичальників перед бюджетом за гарантованими кредитами у липні 1999 р. рішенням Верховної Ради було призупинено надання державних гарантій. У подальшому вони використовувалися лише за кредитами,

які надавалися міжнародними фінансовими організаціями (МФО). У 2001 – 2005 рр. щорічно законами про Держбюджет України заборонялося надання державних гарантій, крім гарантій за кредитами МФО, а з 2006 р. бюджетними законами встановлювалися граничні обсяги надання державних гарантій, до переліку яких не входили зв'язані кредити за міждержавними угодами.

Однак усередині 2012 р. український Уряд повернувся до планування великих державних гарантій, що було, перш за все, пов'язано з розбудовою багатьох об'єктів до фінальної частини футбольного чемпіонату Європи 2012. Так, змінами до закону про Державний бюджет України на 2012 р. граничний обсяг надання державних гарантій було збільшено на 53,8 млрд грн, або на 6,66 млрд дол. [23]. У табл. 2 наведено дані щодо найбільших українських одержувачів державних гарантій в 2012 р.

На 2013 р. сума передбачених бюджетом України гарантій почала дорівнювати вже 50 млрд грн, або 14% доходів держбюджету, що у 1,5 раза збільшує обсяг державного боргу, який на кінець 2012 р. склав 116,5 млрд грн.

А якщо взяти державний борг в цілому, то за рахунок держгарантій 2013 р. його сума збільшується практично на 10% (до 578 млрд грн, або 39% ВВП). Кабінет Міністрів України розробив концепцію – обґрунтування для використання таких кредитних коштів, а ключовими реципієнтами стануть [23]:

- ✦ «Укравтородор», оскільки загально відомо про поганий стан українських автодоріг (а взагалі, сума, необхідна для капітального ремонту всіх автодоріг перевищує 450 млрд грн);
- ✦ Державний іпотечний заклад, який має намір профінансувати іпотечні кредити у 2013 р. на суму до 3,5 млрд грн з урахуванням двох мільярдів, одержаних від розміщення держоблігацій у 2012 р. (тобто сума гарантій на вказані цілі у 2013 р. не перевищить 1,5 млрд грн, хоча у 2012 р. кредити за цією програмою взяли 1,2 тис. українців всього тільки на 294 млн грн);
- ✦ Державне агентство з інвестицій і управління національними проектами на суму до 30 млрд грн.

У цілому програма на 2013 р. передбачає декілька шляхів залучення ресурсів під держгарантії, ключові з яких: банківські кредити, випуск облігацій, а також державно-приватне партнерство, гарантування приватних інвестицій, фінансування під держгарантії через «державне підприємство, що знаходиться у сфері управління Мінфіну». Таким державним підприємством буде *Державний банк розвитку* (ДБР), який буде створено на базі Українського банку реконструкції і розвитку, що належить Державній інноваційній фінансово-кредитній установі, яка, у свою чергу, відноситься до сфери управління Державного агентства з інвестицій і управління національними проектами. Головними задачами ДБР будуть кредитування важливих державних проектів на пільгових умовах за рахунок акумулювання коштів (наприклад, випуску облігацій), а також забезпечення своїх зобов'язань і розпорядження держгарантіями.

Найбільші одержувачі державних гарантій з державного бюджету України у 2012 р. [23]

№ з/п	Одержувач	Призначення гарантій	Сума, млрд грн
1	НАК «Нафтогаз України»	За кредитом Державного банку розвитку Китаю згідно з проектом заміщення газу вугіллям для забезпечення повного або часткового виконання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання державного сектора економіки, які здійснюють реалізацію проектів заміщення природного газу вугіллям вітчизняного видобутку (шляхом впровадження технологій КНР з використання водо-вугільного палива, а також отримання синтез-газу для потреб хімічної галузі і синтетичного природного газу для потреб економіки держави внаслідок газифікації вугілля)	29,50
2	Державна продовольчо-зернова корпорація	За кредитом Експортно-імпортного банку Китаю для забезпечення повного або часткового виконання боргових зобов'язань за запозиченнями для фінансування пріоритетних проектів у сфері сільського господарства на реалізацію Меморандуму про взаєморозуміння між Україною і КНР щодо співробітництва в галузі пріоритетних проектів у сільському господарстві (у тому числі: закупівлі китайських засобів захисту рослин, насіння, сільгоспзаснаряддя; продаж українських злакових культур до Китаю; будівництво заводу засобів захисту рослин; заводу з переробки органіко-мінеральних добрив та інших будівельних проектів в Україні; культивування землі тощо)	24,30
3	«Укравтодор»	Під випуск облігацій	17,40
4	«Укрінфра-проект»	У рамках підготовки і проведення в Україні чемпіонату Євро-2012	5,20
5	Державний іпотечний заклад	Рефінансування іпотечних кредитів	2,00
6	НАК «Нафтогаз України»	Модернізація компресорної станції «Бар» газопроводу «Союз»	0,56

Розподілом коштів під держгарантії буде займатись спеціально створена *фінансово-кредитна рада* (ФКР), до складу якої ввійдуть перший віце-прем'єр, представники міністерств фінансів, доходів і зборів, економічного розвитку і торгівлі, промислової політики, аграрної політики і продовольства, регіонального розвитку, будівництва і житлово-комунального господарства, а також представники банків. У свою чергу, ФКР буде розглядати пропозиції спеціальної міжвідомчої робочої групи, а Кабмін – приймати остаточне рішення щодо виділення держгарантій. Зрозуміло, що з одного боку, скрупульозність відбору дає надію на цільове використання коштів, а з іншого боку – така складність прийняття рішень буде значно затягувати процес відбору претендентів і підвищує корупційні ризики.

Усі інвестиційні проекти, що плануються до виконання із застосуванням державних гарантій, розподіляються на дві категорії [24]:

- ✦ *самоокупні* («живі») проекти, заборгованість за якими буде погашатися за рахунок доходів від реалізації таких проектів. За цими проектами держава бере зобов'язання гарантувати повну або часткову компенсацію процентів за кредитами, що залучаються під держгарантії, а також тіла кредиту;
- ✦ *соціальні*, наприклад, будівництво сміттєспалювальних заводів, модернізація бюджетних закладів, ремонт тепломереж, більшість проектів «Укравтодору» тощо. За такими проектами держава зобов'язується повністю повернути як тіло займу, так і відсотки по ньому.

Найбільш проблемним залишається питання контролю цільового використання коштів. Так, якщо до 2011 р. закон про держбюджет зобов'язував осіб, що одержували держгарантії, надати до Кабміну зустрічні гарантії банків або надати забезпечення, то зараз ця норма відсутня. А змінами до держбюджету-2013 чітко запропоновано звільняти головних розпорядників коштів під держгарантії від такого забезпечення, тобто з них знімається будь-яка відповідальність за дою бюджетних коштів. Виключеннями є тільки проекти, які реалізуються спільно з міжнародними фінансовими організаціями, такими, як Європейський банк реконструкції і розвитку, Європейський інвестиційний банк, Міжнародна фінансова корпорація. З боку міжнародних організацій є серйозний контроль над реалізацією проектів, при цьому ці організації вимагають державні гарантії від уряду не для того, щоб їх використати, а як додатковий засіб дисциплінувати українську сторону [23].

Слід зазначити, що для підприємств державні гарантії є одним із видів державної допомоги, яка надається на поворотній і платній основі. Експерти Світового банку називають державні гарантії прихованими субсидіями і джерелом фінансових втрат для уряду, а також вважають, що державні гарантії є складовою прихованого дефіциту бюджету. У свою чергу, експерти МВФ застерігають: використання державних гарантій при здійсненні приватних інвестицій може наражати органи державного управління на ризики прихованих і більш високих витрат, ніж при здійсненні державних інвестицій.

З точки зору економічної доцільності отримання ресурсів за міждержавними угодами під державні гарантії є виправданим лише для реалізації проектів загальнонаціонального значення, які внаслідок тривалого терміну окупності чи високої вартості комерційного фінансування при відсутності державних гарантій не були б реалізовані. Гарантія повинна виконувати роль катализатора початкового інтересу приватного суб'єкта до фінансування проекту, коли такий інтерес не набуває форми реальних дій внаслідок впливу окремих об'єктивних чинників: тривалого терміну окупності; масштабності початкових вкладень; високого ступеню ризику (для інноваційних проектів). Використання державних гарантій у таких випадках дозволяє реалізувати суспільно значущі проекти і зменшити витрати на виплату відсотків позичальникам за рахунок зниження кредитних ризиків.

Наприклад, для Китаю ці кредити є зв'язаними і виконують роль важеля нарощування національного китайського експорту. Для України на суму залучених у Китаю позик має збільшитися імпорту і витрати бюджету на погашення/обслуговування зовнішнього боргу, що не вирішує проблем покриття наявних у держбюджеті фінансових розривів. Більше того, у площині проектного фінансування оцінити доцільність і окупність інвестицій у аграрний та енергетичний сектори України, спираючись на наявну інформаційну базу, поки що неможливо.

Як наслідок, Україні необхідно вкрай обережно звертатись до залучення зв'язаних кредитів та імпорту товарів/послуг з будь-якої країни на потреби українських підприємств, які не реалізують інвестиційних проектів загальнодержавного значення. Спрямовувати обмежені державні ресурси на інвестиції в комерційну діяльність економічно не обґрунтовано, оскільки держава не повинна заміщувати приватні інвестиції у комерційну діяльність, які мають вищий ступінь ефективності. Лише у разі, якщо проекти, ініційовані іноземною стороною, є не тільки засобом просування економічних інтересів іншої країни, а й узгоджуються із національними пріоритетами України (які відображені у програмних і стратегічних документах), держава має перебирати на себе відповідні зобов'язання.

Другий, третій і четвертий розділи програми присвячені переважно **розвитку конкретних галузей економіки**. Загалом на підтримку національного товаровиробника і реалізацію політики імпортозаміщення планується витратити майже 40 млрд грн. З них 9,3 млрд грн – кошти держбюджету, а «інші ресурси», залучені в тому числі під держгарантії, – 14,9 млрд грн (тобто у півтори рази більше) [16].

Гірничо-металургійному комплексу (ГМК) уряд через механізм держгарантій планує надати держпідтримку на 10 млрд грн, а також звільнити підприємства галузі від сплати ввізного мита при імпорті обладнання й комплектуючих виробів до нього, які не виробляються в Україні та імпортуються «з метою технічного переозброєння виробництва». За твердженням Кабміну, ГМК сьогодні є найбільшим постачальником валюти в Україну, одним із ключових роботодавців у промисло-

вості, а основні фонди галузі потребують модернізації (зношування в середньому становить 70%). Крім того, підтримка ГМК зумовлена потребою модернізувати загалом усе вітчизняне виробництво, для чого потрібно понад 300 млн тонн металопродукції. Як наслідок, переорієнтація галузі на внутрішній ринок дозволить мінімізувати її залежність від змін зовнішнього попиту. Таким чином, фактично у Держпрограмі підтримуються деякі базові експортоорієнтовані галузі, які навіть за несприятливої кон'юнктури зовнішніх ринків мають спроможність самі себе розвивати.

Водночас, такі депресійні сектори, як *легка і харчова промисловість, фармацевтичний сектор*, що мають чудовий потенціал імпортозаміщення завдяки наявності чималого внутрішнього попиту на ці види продукції, який покривається сьогодні за рахунок зовнішніх поставок, практично зовсім не мають урядової підтримки [16]:

- ✦ для *легпрому* прописано лише запровадження додаткового імпортного збору на готові вироби (одяг трикотажний, текстильний, взуття, головні убори) у разі «погіршення платіжного балансу»;
- ✦ для *фармгалузі* передбачено лише «гармонізацію національних стандартів у сфері обігу медичних виробів з міжнародними і європейськими», «впровадження ефективної системи ринкового нагляду» тощо.

У розділі «*Підтримка національного товаровиробника та реалізація політики імпортозаміщення*» значну увагу також приділено *агропрому*, для якого планується залучити близько 30 млрд грн (з яких майже 10 млрд – видатки бюджету, у тому числі держгарантії на суму близько 5 млрд). Серед пропонуваного заходів – підтримка купівлі сільгосптехніки вітчизняного виробництва (за допомогою компенсації частини ставок за кредитами і лізингу); будівництво й реконструкція тваринницьких і тепличних комплексів; закладка молодих садів, виноградників і ягідників; стимулювання розвитку обслуговуючої, виробничої сільгоспкооперації тощо. Тим часом, як зазначають експерти, головне в агропідприємствах – забезпечити доступ до ресурсів насамперед малим і середнім господарствам, а не тільки великим [3].

Для розвитку «*високотехнологічних*» галузей заплановане фінансування в розмірі 44 млрд грн, з яких із держбюджету – **усього 1,8 млрд грн**, 16,5 млрд грн – інші джерела, у т. ч. під держгарантії, зокрема: пропонуються такі стимулюючі заходи:

- ✦ для *авіаційної галузі* – за допомогою купівлі вітчизняних літаків шляхом використання лізингових компаній із застосуванням зниженої ставки кредитування (на рівні дисконтної ставки +2%). У 2013 р. передбачено 5 млрд грн (але **жодної копійки з бюджету або під держгарантії**);
- ✦ для *ракетно-космічної галузі* – прописано 11,8 млрд грн, з яких у т. ч. під держгарантії – 9,8 млрд грн;
- ✦ для *суднобудування* – «прямого» фінансування немає, але галузь може розраховувати на певні

вливання завдяки планам Кабміну забезпечити Міноборони кораблем класу «корвет» (планується витратити 1,2 млрд грн);

- ✦ для *автомобілебудування* – у розділі про громадській транспорт передбачено 11,2 млрд грн (з яких під держгарантії – 10 млрд грн).

У той самий час Держпрограмою заплановано, що:

- ✦ на забезпечення розвитку *електроенергетики* має піти 28,6 млрд грн (із них 5,7 млрд – кредити МВФ, 22,8 млрд – залучені, у т. ч. під держгарантії), хоча також виникає питання щодо набуття власності на більшість об'єктів ПЕК за останні роки і доцільності фінансування за бюджетні кошти приватної власності найбагатших українців;
- ✦ на заходи з *енергоефективності* – на зниження енергоємності ВВП, зокрема на заміщення традиційних видів палива енергоресурсами, виробленими з відновлюваних джерел енергії, та альтернативними видами палива, планується витратити 67,3 млрд грн (із них у т. ч. під держгарантії – 62,8 млрд, ідеться насамперед про залучення анонсованих китайських кредитів);
- ✦ на *сферу ЖКГ* передбачено фінансування в розмірі 25,39 млрд грн, але з них із бюджету – лише 642 млн, а під держгарантії – 4,9 млрд. *Хоча саме цей сектор має сьогодні в Україні необмежені можливості для залучення і розвитку малого і середнього бізнесу як основи створення середнього класу в країні.*

ВИСНОВКИ

1) Перші позитивні зміни в оцінці місця України серед держав світу дозволяють стверджувати, що країна має потенціал конкурентоспроможності й поліпшення інвестиційної привабливості, які є основним резервом для системних зрушень соціально-економічного середовища. Рушійними силами структурних змін в економіці країни можуть стати реформи державних і громадських установ, підвищення якості інституціонального середовища та інфраструктури, макроекономічної стабільності, розвиток фінансового і товарних ринків, поширення використання високих технологій. Щоб ефективно використати цей потенціал, Україна повинна у довгостроковому періоді використати три головні переваги: великий внутрішній ринок, достатньо високий рівень освіти населення, високу здатність до інновацій.

2) Заходи Державної програми розвитку економіки – імпортозаміщення, протекціонізм, державна підтримка галузей, державні гарантії, державний «банк реконструкції та розвитку» і т. ін. – по суті, *спрямовані насамперед на підтримку традиційних галузей*, а вибір галузей у програмі свідчить про орієнтацію на підтримку бізнесу, наближеного до влади. Навіть в агросекторі основна маса грошей піде, швидше за все, великим виробникам. Саме «старі» галузі, всупереч будь-якій економічній логіці, одержують підтримку завжди та всюди (не тільки в Україні!), коли мова заходить про галузеву

політику. Тому, як давно доведено, ефективність такої політики сумнівна (і обставлена багатьма умовами, які дуже рідко можна виконати) навіть у країнах на етапі індустріалізації; і вона завжди завдавала тільки шкоди в країнах із уже розвинутою промисловістю [84].

3) Українські автомобільне і сільськогосподарське машинобудування, а також вітчизняні авіаційна і ракетно-космічна галузі *не є сьогодні високотехнологічними*. Звичайно, вони більш високотехнологічні, ніж видобуток вугілля, але це не нове слово, не нові технічні рішення і технології. Безумовно, підтримувати треба точки зростання в нових галузях, наприклад, тих, що орієнтуються на створення шостого технологічного укладу на період до 2030 р. і які забезпечать технологічне лідерство (а відтак, відповідний рівень життя і споживання) у найближчому майбутньому.

4) Держпрограма передбачає активну участь держави в підтримці тих або інших підприємств чи секторів економіки. Великою загрозою тут є відсутність закону про державну допомогу. Якщо держава збирається всім допомагати, то має бути закон, що чітко формулює принципи цієї допомоги і систему відповідальності сторін. Просто так допомога, що регулюється підзаконними актами, має великі шанси бути використаною не за призначенням. Головне ж питання – чи зможе уряд забезпечити задекларовану прозорість роботи (підходів, оцінки ризиків, рівного доступу) державного «банку реконструкції та розвитку» при видачі кредитів у пріоритетні галузі.

5) Основним інструментом залучення ресурсів у Держпрограмі визначено механізм фінансування за рахунок *держгарантій*, якому в документі приділяється одна з ключових ролей. Наріжним каменем для Держпрограми має бути її кореляція з реальними можливостями економіки і держбюджету. Цей документ не повинна спіткати доля багатьох українських державно-цільових програм, які хронічно фінансуються недостатньо. Якщо ж будуть збільшуватись видатки бюджету, то необхідно буде чітко розуміти, звідки візьмуться додаткові доходи. І тут важливо, щоб об'єктивним був і прогноз макроекономічного зростання, і оцінка з боку МВФ.

6) Для виконання плану, зокрема, за позабюджетними джерелами, виходом для Кабміну буде активніша реалізація всіх ініціатив, які називають *державно-приватним партнерством*. Це можуть бути зовсім різні формати партнерства – і спільне інвестування, і концесія функцій, які можуть безпосередньо виконувати приватники. Але це все працюватиме тільки тоді, коли держава буде прозорою, коли їй віритимуть. Тоді можна буде вирішити й питання, пов'язані в тому числі з інфраструктурою.

7) Надання державної підтримки найправильніше робити насамперед за рахунок створення сприятливого інвестиційного клімату – це визначальна річ для розвитку економіки, і саме вона має бути пріоритетом програми. І тут головне завдання – зробити державу максимально «дешевою», тобто такою, в якій чиновники не заважають підприємцям працювати. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Програми економічних реформ на 2010 — 2014 роки. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна влада»: Указ Президента України від 02.06.2010 р. № 273/2010 / Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/273/2010>
2. Програма економічних реформ на 2010 – 2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.president.gov.ua/docs/Programa_FINAL_1.pdf
3. **Пасочник В.** Активізація економіки за рецептами Кабміну: стимуляції і симуляції [Текст] / В. Пасочник, Ю. Сколотняний // Дзеркало тижня. – 02.03.2013. – № 8. – С. 7.
4. Они вас научат гривню любить [Текст] // Эксперт. – 01.04.2013. – № 12. – С. 10.
5. **Пасочник В.** Украина: между макрокапельками [Текст] / В. Пасочник // Зеркало недели. – 09.02.2013. – № 5. – С. 6.
6. **Дубровський В.** Програми активізації кризи: двадцять років по тому [Текст] / В. Дубровський // Дзеркало тижня. – 02.03.2013. – № 8. – С. 7.
7. **Харламов П.** Украина потеряла баланс [Текст] / П. Харламов // Эксперт. – 04.02.2013. – № 4. – С. 31.
8. **Харламов П.** Великая банковская эмиграция [Текст] / П. Харламов // Эксперт. – 11.02.2013. – № 5. – С. 13 – 17.
9. **Алексеев А.** Европейські банки в Україні: далі буде [Текст] / А. Алексеев // Дзеркало тижня. – 02.03.2013. – № 8. – С. 8.
10. **Дубинський А.** Деньги просят тишины / [Текст] / А. Дубинський // Зеркало недели. – 26.01.2013. – № 3. – С. 7.
11. **Харламов П.** В погоне за донором [Текст] / П. Харламов // Эксперт. – 18.02.2013. – № 6. – С. 32 – 33.
12. **Щербакова Е.** Стабильность гривны – основа основ [Текст] / Е. Щербакова // Зеркало недели. – 02.02.2013. – № 4. – С. 6.
13. **Еремин К.** Холодный душ для курса [Текст] / К. Еремин // Эксперт. – 10.12.2012. – № 47. – С. 28.
14. **Пасочник В.** МВФ: новая миссия и старые вопросы [Текст] / В. Пасочник // Зеркало недели. – 26.01.2013. – № 3. – С. 6.
15. **Шумило И.** Почему для Украины важно соглашение с МВФ и что мешает его достижению [Текст] / И. Шумило // Зеркало недели. – 02.02.2013. – № 4. – С. 6.
16. **Забловський А.** Детинізація по-українськи: боротьба з вітряками [Текст] / А. Забловський // Дзеркало тижня. – 23.03.2013. – № 11. – С. 8.
17. **Пасочник В.** Правительственные поиски бюджетных резервов: пиар, прожект, надежда? [Текст] / В. Пасочник, Ю. Сколотняний // Зеркало недели. – 26.01.2013. – № 3. – С. 6.
18. **Гетманцев Д.** Еще не налогообложение с человеческим лицом, но уже и не разбой на большой дороге. ТОП-10 налоговых событий, влияющих на бизнес в 2013 году [Текст] / Д. Гетманцев // Зеркало недели. – 12.01.2013. – № 1. – С. 9.
19. **Дмитренко Я.** Налоги на все случаи жизни [Текст] / Я. Дмитренко // Газета «2000». – 25.01.2013. – № 4. – С. 9.
20. **Гетманцев Д.** Связанные лица. Ужесточение контроля ценообразования заставит олигархов раскрыть все свои активы? [Текст] / Д. Гетманцев // Зеркало недели. – 26.01.2013. – № 3. – С. 9.
21. **Пасочник В.** НДС: возмещение или возмущение? [Текст] / В. Пасочник, Ю. Сколотняний // Зеркало недели. – 16.02.2013. – № 6. – С. 9.
22. **Деревянко А.** Налог с оборотной [Текст] / А. Деревянко // Эксперт. – 03.09.2012. – № 33. – С. 35.
23. **Харламов П.** Под честное государственное слово [Текст] / П. Харламов // Эксперт. – 2013. – № 10. – 18.03.2013. – С. 10 – 15.
24. **Дубинський О.** Відновлення кредитування: запустили не можна відкласти [Текст] / О. Дубинський // Дзеркало тижня. – 02.03.2013. – № 8. – С. 7.

REFERENCES

- Aleksieiev, A. "Yevropeiski banky v Ukraini: dali bude [European banks in Ukraine will continue to]." *Dzerkalo tyzhnia*, March 02, 2013.
- Dubrovskiy, V. "Prohramy aktyvizatsii kryzy: dvadtsiat rokov po tomu [Software activation crisis: twenty years later]." *Dzerkalo tyzhnia*, March 02, 2013.
- Dubinskiy, A. "Dengi prosiat tishiny [Money asked silence]." *Zerkalo nedeli*, January 26, 2013.
- Dmitrenko, Ya. "Nalogi na vse sluchai zhizni [Taxes for All Occasions]." *Gazeta «2000»*, January 25, 2013.
- Derevianko, A. "Nalog s oborotney [Tax werewolves]." *Ekspert*, September 03, 2012.
- Dubinskiy, O. "Vidnovlennia kredyтування: zapustyty ne mozhna vidklasty [Restoring Lending: run not put off]." *Dzerkalo tyzhnia*, March 02, 2013.
- Eremin, K. "Kholodnyy dush dlia kursa [Cold shower for the course]." *Ekspert*, December 10, 2012.
- Getmantsev, D. "Eshche ne nalogooblozhenie s chelovecheskim litsom, no uzhe i ne razboy na bolsшой doroge. TOP-10 nalogovykh sobyitiy, vliyaiushchikh na biznes v 2013 godu [Yet to taxation with a human face, but not highway robbery. Top 10 tax developments affecting the business in 2013]." *Zerkalo nedeli*, January 12, 2013.
- Getmantsev, D. "Sviazannye litsa. Uzhestochenie kontrolya tsenoobrazovaniia zastavit oligarkhov raskryt vse svoi aktivy? [Connected persons. Tightening control pricing make the oligarchs to disclose all of their assets?]." *Zerkalo nedeli*, January 26, 2013.
- Kharlamov, P. "V pogone za donorom [In pursuit of the donor]." *Ekspert*, February 18, 2013.
- Kharlamov, P. "Ukraina poteriala balans [Ukraine has lost balance]." *Ekspert*, February 04, 2013.
- Kharlamov, P. "Velikaia bankovskaia emigratsiia [The great banking emigration]." *Ekspert*, February 11, 2013.
- Kharlamov, P. "Pod chestnoe gosudarstvennoe slovo [Public word of honor]." *Ekspert*, March 18, 2013.
- [Legal Act of Ukraine]. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/273/2010>
- [Legal Act of Ukraine]. http://www.president.gov.ua/docs/Programa_FINAL_1.pdf
- "Oni vas nauchat grivniu liubit [They will teach you to love the hryvnia]." *Ekspert*, April 01, 2013.
- Pasochnik, V., and Skolotnianiy, Yu. "Pravitelstvennye poiski biudzhetykh rezervov: piar, prozhekt, nadezhda? [Government fiscal reserves searches: PR, Project, Hope?]." *Zerkalo nedeli*, January 26, 2013.
- Pasochnik, V. "MVF: novaia missiia i starye voprosy [IMF: a new mission and old issues]." *Zerkalo nedeli*, January 26, 2013.
- Pasochnik, V., and Skolotnianiy, Yu. "NDS: vozmeshchenie ili vozmushchenie? [VAT: compensation or outrage?]." *Zerkalo nedeli*, February 16, 2013.
- Pasochnik, V. "Ukraina: mezhdru makrokapelkami [Ukraine: between macrodrops]." *Zerkalo nedeli*, February 09, 2013.
- Pasochnik, V., and Skolotnianiy, Yu. "Aktyvizatsiia ekonomiky za retseptamy Kabminu: stymulatsiia i symulatsiia [Increased economic prescription Cabinet: stimulation and simulation]." *Dzerkalo tyzhnia*, March 02, 2013.
- Shcherbakova, E. "Stabilnost grivny – osnova osnov [The stability of hryvnia – the cornerstone]." *Zerkalo nedeli*, February 02, 2013.
- Shumilo, I. "Pochemu dlia Ukrainy vazhno soglashenie s MVF i chto meshaet ego dostizheniu [Why is important for Ukraine to an agreement with the IMF and that it interferes with the achievement of]." *Zerkalo nedeli*, February 02, 2013.
- Zablovskiy, A. "Detinizatsiia po-ukrainski: borotba z vitriakamy [De-shadowing in Ukrainian: fighting windmills]." *Dzerkalo tyzhnia*, March 23, 2013.